И.К. АХУНБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК МЕДИЦИНАЛЫК АКАДЕМИЯСЫ

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ

Диссертациялык кеңеш Д 14.23.691

Кол жазманын укугу менен
УДК 616.31:615.831.7

СУБАНОВА АЗИРА АЗИСОВНА

ПАРОДОНТ ТКАНДАРЫНЫН ООРУЛАРЫН ДАРЫЛООДО ТАБИГЫЙ КЕЛИП ЧЫККАН АНТИОКСИДАНТТАРДЫ КОЛДОНУУНУН КЛИНИКАЛЫК-ЭКСПЕРИМЕНТТИК НЕГИЗДЕМЕСИ

14.03.11- калыбына келтирүүчү медицина,
спорттук медицина, дарылоо дене тарбия медицина,
курортология жана физиотерапия

Медицина илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
авторефераты

Бишкек – 2025

Илимий иш Б.Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Орус Славян университетинин терапиялык стоматология кафедрасында аткарылган.

Илимий жетекчиси: **Белов Георгий Васильевич**
медицина илимдеринин доктору, профессор.
Шаяхметов Давлетша Белекович
медицина илимдеринин доктору, И.К Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын хирургиялык стоматология жана жаак-бет хирургиясы кафедрасынын доценти.

Расмий оппоненттер:

Жетектөөчү (расмий) мекеме:

Диссертацияны жактоо 2025 - жылдын «____»________ саат 14:00 И.К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын жана Ош мамлекеттик университетине алдындагы медицина илимдеринин кандидаты илимий даражасын алуу үчүн түзүлгөн Д.14.23.691 диссертациялык кеңештин жыйынында өтөт. Дареги: 720020, Бишкек шаары, Ахунбаев көчөсү, 92, конференц зал. Диссертацияны коргоо видеоконференциясына шилтеме: https://vc.vak.kg/b/032-clg-rrw-xgy
Диссертация менен кеңеш түзүлгөн уюмдардын китепканаларында жана кеңештин http://www.vak.kg. сайты аркылуу таанышса болот.

Автореферат 2024 – жылдын ___________________ жөнөтүлдү.

Диссертациялык кеңештин
илимий катчысы, медицина
илимдеринин кандидаты, доцент Сайдылдаева А.Б.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Парадонтит-ооз көңдөйүнүн эң оор ооруларынын бири болуп эсептелинет. Дүйнө жүзү боюнча чоң кишилер арасында бул оору 98%га чейин жетет, жайылуусу 98%, ал эми 15-19 жаштагылар арасында 55-99%, 35-44 жаштагыларда 65-98%, Россиянын чоңдордун арасында 82% түзөт [Орехова Л.Ю., 2018]. Кыргыз Республикасынын калкынын арасында пародонт ткандардын оорууларынын таралышы 87% түзөт, эң жогорку көрсөткүч 35-44 жаш курактык топто байкалат [Кыдыкбаева Н.Ж., 2020]. Кыргызстандын тоолуу шарттарында жүргүзүлгөн илимий изилдөөлөр көрсөткөндөй, бийик тоолуу райондордо жашаган калк арасында пародонт ткандарынын ооруларынын оордук даражасы 20% жогору экени аныкталган. Бул көрүнүш кан айлануунун жайлашына, ткандардын гипоксиясына жана кычкылдануу-калпына келүү потенциалынын өзгөрүшүнө байланыштуу экендиги белгиленген [Сабурова Л.Б., 1981]. Пародонт ткандарынын ооруларынын этиопатогенезинде микробдук фактордун болушу, шилекейдеги липиддердин пероксиддик кычкылданышы менен антиоксиданттык коргоонун (ПОЛ/АОЗ) тең салмактуулугунун бузулушу, жергиликтүү жана жалпы иммундук жооптун начардыгы ж.б. маанилүү роль ойнойт [Бутюгин И.А., 2014; Цепов Л.М., 2015; Усманова И.Н., 2015]. Оорунун көп себептүүлүгү дарылоонун ар түрдүү ыкмаларын колдонууга алып келет жана комплекстүү, жеке дарылоо ыкмалары терапиянын ийгиликтүү жыйынтыгын камсыздоонун негизги шарттары болуп саналат. Пародонт ткандарынын ооруларын негизсиз жана туура эмес дарылоо патологиялык процесстин тереңдешине жана тиш-жаак системасынын функционалдык мүмкүнчүлүктөрүнүн олуттуу төмөндөшүнө алып келет. Жергиликтүү терапиялык дарылоо ыкмаларына антисептик каражаттар менен дарылоо, антибиотик камтыган каражаттарды колдонуу, липиддердин кычкылдануу процесстерин оңдоо, регенерациялоочу каражаттарды жана физиотерапиялык дарылоо ыкмаларын колдонуу кирет. Бүгүнкү күндө айрым антибиотиктерге карата микроорганизмдердин туруктуулугу күчөп жаткандыктан, пародонт ооруларын дарылоодо табигый минералдык жана өсүмдүк тектүү каражаттарды колдонуу барган сайын кеңири жайылууда. Табигый келип чыккан дары каражаттары ооз көңдөйүнүн микрофлорасынын табигый тең салмагын бузбайт жана олуттуу терс таасирлерге ээ эмес [Гончарова Е.И., 2012; Aspalli S., 2014; Chandra Shekar B. R., 2015]. Акыркы он жыл ичинде Кыргызстандык окумуштуулар тарабынан табигый антиоксиданттардын негизинде 10дон ашуун стоматологиялык препараттар патенттелген. Алардын катарына тиш эликсири «Кирславин», «Фломираль», «Аплидонт» жана башкалар кирет. Бул каражаттар сезгенүүгө каршы жана антиоксиданттык таасири менен илимий жактан тастыкталган. Аткарылган диссертациялык иш «Витар» аттуу иштелип чыккан жана патенттелген стоматологиялык каражатты кичинекей ыктыярчы бейтаптар тобунда

клиникалык сыноосуна жана эксперименттик изилдөөсүнө арналган. Жүргүзүлгөн илимий маалыматтардын анализи өсүмдүк тектүү дары каражаттарын колдонууга арналган изилдөөлөр көп болгонуна карабастан, алар практикалык стоматологияда жетиштүү колдонулбай жатканын көрсөттү. Бул көрүнүш бул илимий-изилдөө ишинин максаттары менен милдеттерин аныктоого негиз болгон. **Диссертациянын темасынын илимий артыкчылыктуу багыттар, ири программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелер жүргүзгөн негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы.** Илимий иш 2017-жылдын 11-октябрында түзүлгөн № 09-2017 кызматташтык келишиминин негизинде ELITE PROJECTS 1998 компаниясы жана International Educational Centre билим берүү борбору (Израиль, Маалот шаары), башкы директору Gabriel Mark Khavin, өкүлчүлүгүндө, менен биргелешип, табигый келип чыккан гигиеналык каражат DENOVA Oral BIO-Complex пародонт ткандарынын өнөкөт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоодо натыйжалуулугун изилдөө иштери жүргүзүлгөн. Бул изилдөөлөрдүн жыйынтыктары эл аралык биргелешкен илимий макалаларда чагылдырылган.

Изилдөөнүн максаты: Кыргызстандын табигый дарылык ресурстарына негизделген стоматологиялык каражатты эксперименталдык жана клиникалык сыноодон өткөрүү.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Кыргызстандагы табигый дарылык ресурстарга таянуу менен пародонт ткандарынын ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоодо колдонулуучу стоматологиялык каражатты иштеп чыгуу.
2. Иштелип чыккан «Витар» стоматологиялык каражаты боюнча эксперименталдык изилдөөлөрдү өткөрүү.
3. Иштеп чыккан каражатты ыктыярдуу оорулуулардын аз сандагы тобунда клиникалык сыноодон өткөрүү.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы. Илимий-изилдөө иштерин жүргүзүү учурунда Кыргызстандын табигый дарылык ресурстарына негизделген үч жаңы стоматологиялык каражатардын формуласын иштеп чыгуу жана патенттөө иштери жүзөгө ашырылды: «Витар» – КР патенти №1796 (жарыяланган 30.11.2015-ж.), «Артокан» – КР патенти №2050 (жарыяланган 31.05.2018-ж.) жана «Пропакан» – КР патенти №2074 (жарыяланган 31.07.2018-ж.). Иштелип чыккан «Витар» стоматологиялык каражаты боюнча эксперименталдык изилдөөлөр жүргүзүлүп, аз сандагы ыктыярдуу бейтаптардын тобунда клиникалык сыноо жүргүзүлгөн.

Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси. «Витар» стоматологиялык каражатынын тажрыйбалык-өндүрүштүк үлгүсү тиешелүү коштоочу документтер менен бирге даярдалып, эксперименталдык изилдөөлөр үчүн колдонууга берилди.

Күтүлгөн жыйынтык-иштелип чыккан каражатты өндүрүштүк масштабда чыгаруу аркылуу стоматологиялык поликлиникаларда, бөлүмдөрдө жана кабинеттерде амбулатордук шартта ооруну натыйжалуу жана арзан дарылоо мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу.

Алынган жыйынтыктардын экономикалык мааниси. Иштелип чыккан жана патенттелген стоматологиялык каражаттын эффективдүүлүгүнүн илимий негиздемеси пародонт ткандарынын ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоону жеткиликтүү кылат. Аны өнөр жайлык жол менен өндүрүү каражаттын ЕАЭС рыногунда атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулаткан маркетингдик негиз болуп кызмат кылат. Бейтаптардын өз алдынча пайдалануу мүмкүнчүлүгү пародонт ткандарына зыян келтирүү белгилери пайда болгондо алдын алуу чараларын натыйжалуу жүргүзүүгө, ошол эле учурда материалдык чыгымдарды азайтууга шарт түзөт.

Коргоого чыгарылуучу диссертациянын негизги жоболору:

1.Иштелип чыккан «Витар» стоматологиялык каражатына жүргүзүлгөн эксперименталдык изилдөөлөр анын уулуулугунун, аллергия жана жергиликтүү дүүлүктүрүүчү касиеттеринин жоктугун жана өнөкөт пародонтиттин эксперименталдык моделинде дарылык таасирге ээ экенин ишенимдүү көрсөттү.

2.Эксперименталдык изилдөөлөрдөн жана ыктыярдуу бейтаптар арасында жүргүзүлгөн клиникалык сыноолордон алынган жыйынтыктар бул каражатты көп сандагы бейтаптар тобунда клиникалык изилдөөлөргө сунуш кылууга негиз берет.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Илимий-изилдөө иштери автор тарабынан өз алдынча жүргүзүлгөн. Автор пародонт ткандарынын өнөкөт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоого багытталган үч стоматологиялык каражаттын жана бир дарылоо ыкмасынын түзүүчүсү болуп саналат. «Витар» каражатына эксперименталдык изилдөөлөрдү жана аз сандагы ыктыярдуу бейтаптарда клиникалык сыноону өзү жүргүзгөн. Илимий изилдөөлөр иштелип чыккан каражаттын тажрыйбалык-өндүрүштүк үлгүлөрүнүн негизинде жүргүзүлгөн, ал өз алдынча лабораториялык сертификатты, өндүрүштүк техникалык шарттарды жана тажрыйбалык-өндүрүштүк регламентти даярдоо менен алектенген. Израильдеги DENOVA билим берүү борбору менен эффективдүү фитопрепараттарды изилдөө боюнча эл аралык илимий кызматташтыкты өнүктүрүүдө. Илим жана медициналык билим берүүнү өнүктүрүүгө кошкон салымы үчүн Израилдин Маалот шаарындагы DENOVA Эл аралык билим берүү борборунун президенти, адам ден соолугунун комплекстүү маселелерин табигый каражаттар менен чечүүнүн автору жана иштеп чыгуучусу, медициналык жогорку окуу жайларда клиникалык жана лабораториялык изилдөөлөр боюнча консультант Gabriel Mark Khavin мырзага ыраазычылык билдиребиз.

Автор илимге кошкон салымы үчүн Россия жана Казакстан мамлекеттери тарабынан ардак грамоталар, дипломдор жана төш белгилер менен сыйланган.

Изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын апробациялоо. Илимий-изилдөө иштеринин материалдары 2018-жылы Екатеринбург шаарында өткөн V эл аралык илимий-практикалык конференцияда – «Заманбап медицинанын актуалдуу маселелери», жана ошол эле жылы Новосибирск шаарында өткөн V эл аралык илимий-практикалык конференцияда – «Жаратылыш илимдери жана медицина: теория жана практика» баяндалган.

Изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын ишке ашыруу. Эксперименталдык коопсуздук жана дарылык натыйжалуулук аныкталгандан кийин, патентке ээлик укугу «Арония-Фарм» ЖЧКсына (Бишкек шаары) клиникалык сыноолорду кеңири бейтаптар тобунда жүргүзүү жана иштелип чыккан «Витар» стоматологиялык каражатын Мамлекеттик каттоого алуу максатында акысыз өткөрүлүп берилген.

Диссертация жыйынтыктарынын публикациялардагы чагылдырылышынын толуктугу. Диссертациянын темасы боюнча жалпысынан 13 илимий эмгек жарыяланган, алардын ичинен 5 эмгек Кыргыз Республикасынын Президентинин алдындагы Улуттук аттестациялык комиссиясы сунуштаган илимий журналдарда, 4 чет өлкөлүк басылмаларда, жана 4 ойлоп табууга патент Кыргыз Республикасынын ойлоп табуулар мамлекеттик реестрине катталган. Бул эмгектерде диссертацияда илимий-теориялык негизде далилденген негизги жоболор толук чагылдырылган.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертациялык иш 106 беттик компьютердик тексттен турат. Ал кириш сөздөн, адабияттарга serептен, изилдөөнүн материалдары жана ыкмалары, жеке алынган изилдөөлөрдүн жыйынтыктары, жыйынтык, практикалык сунуштар, колдонулган адабияттардын тизмеси жана тиркемелерден турат. Илимий иш 15 таблица, 20 сүрөт жана 7 тиркеме менен иллюстрацияланган. Библиографиялык тизмеде 141 булак бар, анын ичинен 105 орусча, 36 чет элдик авторлордун эмгектери киргизилген.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүү бөлүгүндө диссертациялык иштин актуалдуулугу, максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, практикалык мааниси жана коргоого коюлган негизги жоболор көрсөтүлгөн.

1-бөлүм. Адабияттарга сереп. Маалыматтык-патенттик издөөлөр Elibrary, Patent.ru, Pubmed, United States Patent and Trademark Office (USPTO) сайттары боюнча жүргүзүлгөн. Адабияттарга серепте пародонт ооруларынын эпидемиологиясы жана патогенези, табигый каражаттарды колдонуу менен бейтаптарды реабилитациялоо боюнча азыркы учурдагы илимий түшүнүктөр чагылдырылган. Ошондой эле, табигый келип чыккан дарылык каражаттардын башка ооруларда да эффективдүү колдонулушу мүмкүн экени көрсөтүлгөн.

Адабияттарды талдоодо табигый антиоксиданттык касиетке ээ болгон өсүмдүк каражаттардын пародонт ткандарынын сезгенүү оорулары бар бейтаптарды реабилитациялоодо практикалык стоматологияга жетишсиз киргизилип жатканын көрсөткөн.

2-бөлүм. Изилдөөнүн методологиясы жана ыкмалары. Илимий-изилдөө иштеринин жүргүзүү тартиби Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин «Профилактикалык медицина» илимий-өндүрүштүк бирикмесинин биомедициналык этика боюнча комитетинин чечими менен Эл аралык этикалык стандарттарга ылайыктуу деп бекитилген.

Изилдөө объектиси: эксперименттик иштерди жүргүзүүдө 152 ак түстөгү, дене салмагы 200–250 грамм, 8–9 жумалык, эркек интакттуу келемиштер колдонулган. Жаныбарлар виварийдин стандарттык шарттарында, алардын экологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен тийиштүү кам көрүү шартында багылган. Изилденип жаткан каражаттын оптималдуу клиникалык концентрациясын аныктоо жана анын дарылоочу натыйжалуулугун, мүмкүн болгон терс таасирлерин баалоо максатында 22–60 жаш курагындагы, оор кошумча патологиясы жок, изилдөөгө катышууга макулдугун берген 14 ыктыярчы бейтапка клиникалык сыноо жүргүзүлгөн. Изилденип жаткан каражат 1:4 кайнак суу менен суюлтулуп, күнүнө эки жолу (эртең менен жана кечинде) 15 күн бою ооз көңдөйүн чайкоо катары дайындалган.

Клиникалык сыноого бейтаптарды кошуу критерийлери: маалымдуулук менен бейтаптардын макулдугу, тиш тазалаганда парадонт ткандарынын канашы, ооз көңдөйүндө кеминде 16 тиштин болушу, пародонт ткандарынын ооруларынын белгилери жана профессионалдык тиш курчамын тазалоодон кийин.

Клиникалык сыноодон бейтаптарды чыгаруу критерийлери: клиникалык апробация учурунда курч соматикалык оорулардын болушу, аллергиялык анамнез, кош бойлуулук жана бала эмизүү мезгили, ошондой эле ооз көңдөйүнүн былжырлуу кабыгындагы жабыркоо элементтери.

Изилдөөлөр ооз көңдөйүн үч жолку (1-, 7- жана 14-күндөрү) объективдүү кароону, Л.В. Федорова (1982-ж.) боюнча гигиенанын модификацияланган индексин, Muhlemann-SBI боюнча кан агуунун индекси жана Шиллер-Писаревдин сандык тестин аныктоону камтыган.

Изилдөөнүн предмети: пародонт ткандарын жана айрым ички органдарды гистологиялык изилдөө, кан анализи жана Волчегорский И. А. жана автор тарабынан сунушталган методика боюнча шилекейдин биохимиялык анализи (спектрофотометриялык ыкма). Экспериментальдык изилдөөлөр

Изилдөөнүн предмети: пародонт ткандарын жана айрым ички органдарды гистологиялык изилдөө, кан анализи жана Волчегорский И.А. жана автор.тарабынан сунушталган методика боюнча шилекейдин биохимиялык анализи (спектрофотометриялык ыкма). Эксперименттик изилдөөлөр «Дарылоо каражаттарынын жалпы уулуу таасирин изилдөөнүн методикалык сунуштамаларына» жана жаратылыштан алынган препараттарды баалоонун өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен, ошондой эле «Жаңы фармакологиялык заттарды эксперименталдык (доклиникалык) изилдөө боюнча колдонмо» [Хабриев Р.У., 2005; Миронов А.Н., 2012] боюнча жүргүзүлгөн.

Долбоорлоо жана сыноо этабы – стоматологиялык «Витар» каражатын иштеп чыгуу жана патенттөө, тажрыйбалык-өндүрүштүк үлгүсүн даярдоо жана эксперименттик изилдөөлөрдү камтыйт (сүрөт 2.1).

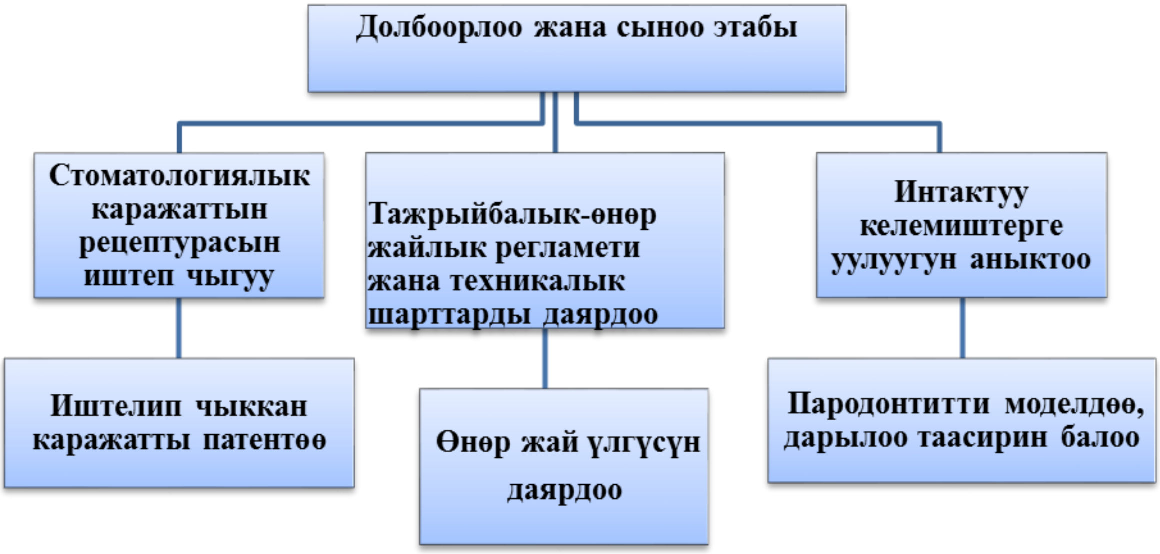

2.1- сүрөт – Изилдөөнүн долбоорлоо жана сыноо этабы

«Витар» стоматологиялык каражаты ооз көңдөйүнүн былжыр кабыгын чайкоо жана аппликация түрүндө колдонууга арналган. Колдонуунун коопсуздугун аныктоо максатында төмөнкү доклиникалык изилдөөлөр жүргүзүлгөн: курч жана өнөкөт уулуулугу, аллергендик жана жергиликтүү дүүлүктүрүүчү таасирлерин аныктоо.

Сүрөт 2.3.1 – Пародонтиттин эксперименталдык моделин түзүү (лигатура коюу менен).

Изилденип жаткан каражаттын дарылоочу натыйжалуулугу лабораториялык келемиштерге «лигатуралык» пародонтит моделин түзүү жолу менен изилденген [Дзампаева Ж.В., 2019]. Гексанал наркозу астында келемиштердин төмөнкү кесүүчү тиштерине 14 күнгө лигатуралар коюлган. Негизги топто 10 күн бою тиш менен кызыл ээндин ортосуна изилденип жаткан каражат сүйкөлүп, анын натыйжалуулугу практикалык стоматологияда кеңири колдонулган «Кирславин» тиш эликсири менен салыштырылган (сүрөт 2.3.1).

Изилдөөнүн алынган маалыматтары вариациялык статистика ыкмалары «Statistic for Windows» Word-2000, Excel 7.0, Стьюденттин Т-критерии жана IBM SPSS Statistics 20 программасынын жардамы менен бааланган.

3-бөлүм. Жеке жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн жыйынтыктары. Эксперименталдык изилдөөлөр.

«Витар» стоматологиялык каражатынын иштелип чыгышы жана физика-химиялык касиеттери.

Диссертациялык иштин 1-максатына ылайык, Кыргызстандагы табигый дарылык ресурстардан стоматологиялык каражаттын рецептурасы иштелип чыгып, курамындагы компоненттердин оптималдуу жана экономикалык жактан негизделген өлчөмү аныкталган. «Витар» стоматологиялык каражатынын курамы жана аны даярдоо технологиясы патенттелген (3.2-таблица).

2-таблица – «Витар» стоматологиялык каражатынын курамы

№	Курамындагы ингредиенттер	Санд.көлөмү 100мл.өлчөө бирд.	Санд. көлөмү 100 л. өлчөө бирд.	Санд. көлөмү 500 л. өлчөө бирд.
1.	Көк чайдын жалбырактары	7,0 г	7,0 кг	35,0 кг
2.	Ромашканын гүлдөрү	4,0 г	4,0 кг	20,0 кг
3.	Лопухтун тамырлары	3,0 г	3,0 кг	15,0 кг
4.	Шалфей чөбү	3,0 г	3,0 кг	15,0 кг
5.	Кара жүзүмдүн уруктары	3,0 г	3,0 кг	15,0 кг
6.	70% этил спирти	100 мл.чейин	100 л.чейин	500 л.чейин

Даярдоо технологиясы

Даярдалган ингредиенттер 2-3 мм өлчөмүндө майдаланып, спирт менен куюлат. Алынган аралашма бир жума бою аралаштырылып, демделет. Андан соң фильтрация жүргүзүлөт, калдыктары сыгылып, негизги фильтратка кошулат. Натыйжада күрөң түстөгү, ачык, татаал жыттуу экстракт алынат. «Витар» стоматологиялык каражаты ооз көңдөйүн чайкоого арналган, спирттик негизде даярдалат жана өнөр жай шарттарында даярдалган күндөн тартып 3 жыл сакталат.

Курамды колдонуу ыкмалары

Тиш эликсири дистилденген же кайнатылган суу менен 1:4 аралаштырылып колдонулат:

-ооз көңдөйүн чайкоо үчүн;

-патологиялык тиш капчыктарын жууп-тазалоо үчүн;
-сезгенген тиш капчыктарына жана ооз көңдөйүнүн былжыр челдерине аппликация жана турундаларды коюу үчүн;
-күнүмдүк тиш тазалоодо, тиш щеткасына бир нече тамчы суюктукту тамызып колдонуу менен.

«Витар тиш эликсири» тажрыйбалык-өндүрүш үлгүсүнүн органолептикалык, микробиологиялык, физико-химиялык жана тери-дүүлүктүрүүчү көрсөткүчтөрү биологиялык активдүү заттар өндүрүш стандарттарына туура келет. Ойлоп табылган курамда салттуу түрдө медицинанын ар кайсы тармагында колдонулуп келген дары чөптөр менен катар, тиш дарылоодо сейрек колдонулган лопух тамырлары жана кара жүзүмдүн уруктары камтылган. Лопух дары өсүмдүгүнүн дарылык касиеттери элдик медицинада кеңири колдонулат жана төмөнкүдөй таасирлерге ээ: дене табын түшүрүүчү, антиоксиданттык, жараларды айыктыруучу жана шишик оорулары каршы, микробго, вируска жана грибок ооруларына каршы касиеттерге ээ. Кара жүзүмдүн уруктары дагы антиоксиданттык касиетке ээ, капиллярларды бекемдөөгө жардам берет, тромбоздо натыйжалуу, варикоз оорусунда колдонулат. Гемоглобиндин деңгээлин жогорулатат, антикоагулянт болуп саналат жана бактерияларга, вирустарга каршы касиеттерге ээ.

3.1. «Витар» стоматологиялык каражатынын курч жана өнөкөт уулуулугун изилдөөнүн жыйынтыктары

Экинчи маселеге ылайык жүргүзүлгөн эксперименттик изилдөөлөр «Витар» каражатынын курч жана өнөкөт уулуулук касиеттерине ээ эместигин көрсөттү. Бул лабораториялык келемиштердин ички органдарынын морфологиялык түзүлүшү жана кан курамынын көрсөткүчтөрү физиологиялык норманын чегинен чыкпагандыгы менен ырасталды (табл. 3.1.1, 3.1.2; сүрөт 3.1.1–3.1.6).

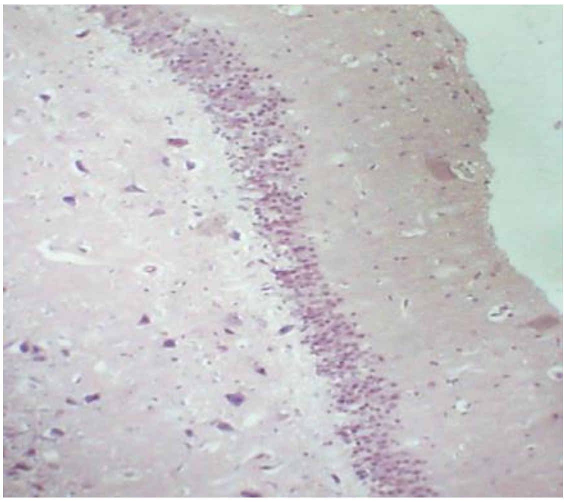
а

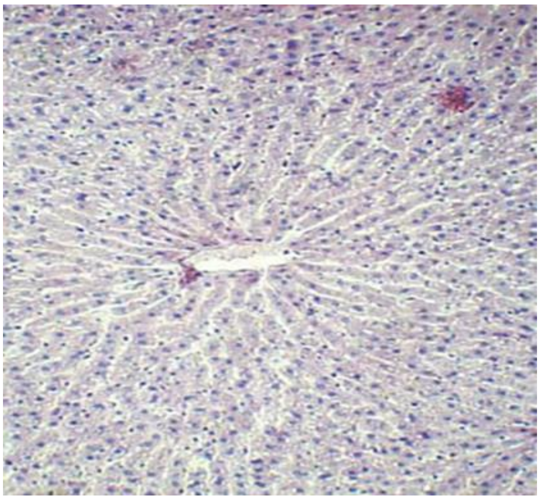
б

Сүрөт 3.1.1-3.1.2. - Микропрепараттар. Эксперименттик топ. Курч уулуулукту аныктоого багытталган гистологиялык изилдөөнүн жыйынтыктары. Бир жолку ичи аркылуу (внутрижелудочно) киргизүүдөн кийин алынган **мээнин фрагменттери (а)** кабыкчасынын зоналдык түзүлүшүнүн жакшы сакталышын көрсөттү, кан тамырлардын толушу жана шишиген белгилери байкалган жок. Дан сымал орто жана молекулярдык катмарлардын грушатүрдүү нейрондорунда патологиялык өзгөрүүлөр катталган жок, Пуркинье клеткалары гемотоксилин жана эозин боёктору менен бир тектүү жана интенсивдүү боёлгон. **Боордун фрагменттери (б)** балкалык түзүлүшүнүн сакталышын көрсөттү, гепатоциттерде кан менен камсыз болуу бирдей мүнөздө болгон, цитоплазмалар гемотоксилин жана эозин менен бирдей боёлгон. Боёо ыкмасы -гемотоксилин-эозин, чон. х 80.

Таблица 3.1.1.- Лабораториялык чычкандардын жалпы кан анализинин жана дене массасынын жыйынтыктары (курч уулуулукту аныктоо учурунда)

Көрсөткүчтөр n=8	M±m баштапкы маалда	M±m 1 жумадан	M±m 2 жумадан	P_{12}	P_{23}	P_{13}
Масса, гр	240,0±2,12	278,8±1,27	316,4±1,23	<0,05	<0,05	<0,05
Эритроциты x10^{12} / л, (RBC)	7,26±0,12	7,29±0,15	7,31±0,15	>0,05	>0,05	>0,05
Лейкоциты x10^{9} / л, (WBC)	8,89±0,09	7,40±0,07	8,36±0,24	<0,05	<0,05	<0,05
Тромбоциты x10^{9} л, (PLT)	533,19±4,76	533,61±5,07	533,07±4,65	>0,05	>0,05	>0,05
Гемоглобин, г/дл (HGB)	12,21±0,11	12,03±0,13	12,64±0,13	>0,05	<0,05	<0,05

Эксперименттик топтогу лабораториялык келемиштер 2 жума аралыгында күнүнө 2,0 мл көлөмүндө изилденген каражатты берүү учурунда жүргүзүлгөн жалпы кан анализинин жыйынтыктары (табл. 3.1.1.) статистикалык жактан ишенимдүү өзгөрүүлөрдү аныктаган жок. Башкача айтканда, лабораториялык жаныбарлардын жалпы физиологиялык абалы норманын чегинде калган.

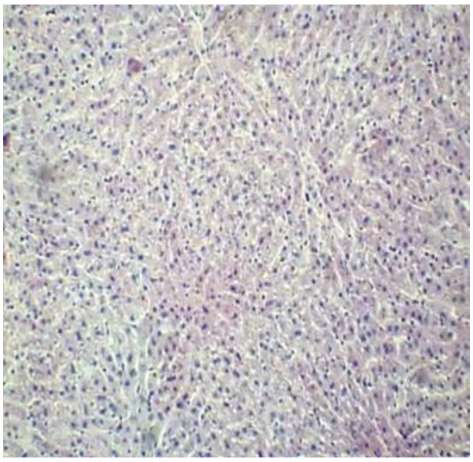
а

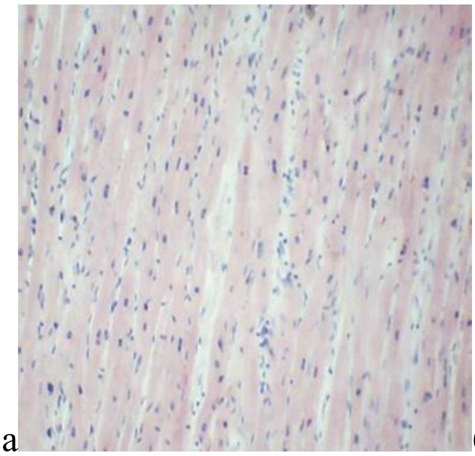
б

Сүрөт 3.1.3-3.1.4. Микропрепараттар. Эксперименттик топ. **Боордун фрагменти (а)**, боордун балкалык түзүлүшүндө өзгөрүү болгон эмес, перипорталдык катмарларда инфильтрация байкалган эмес, гепатоциттерде дистрофия белгилери жок. **Миокарддын фрагменти (б)** өзгөрүүсүз түзүлүштө. Изилдөө мөөнөтү -1 ай. Гематоксилин жана эозин менен боёлгон. Чон. х 80 (а) и х 160 (б).

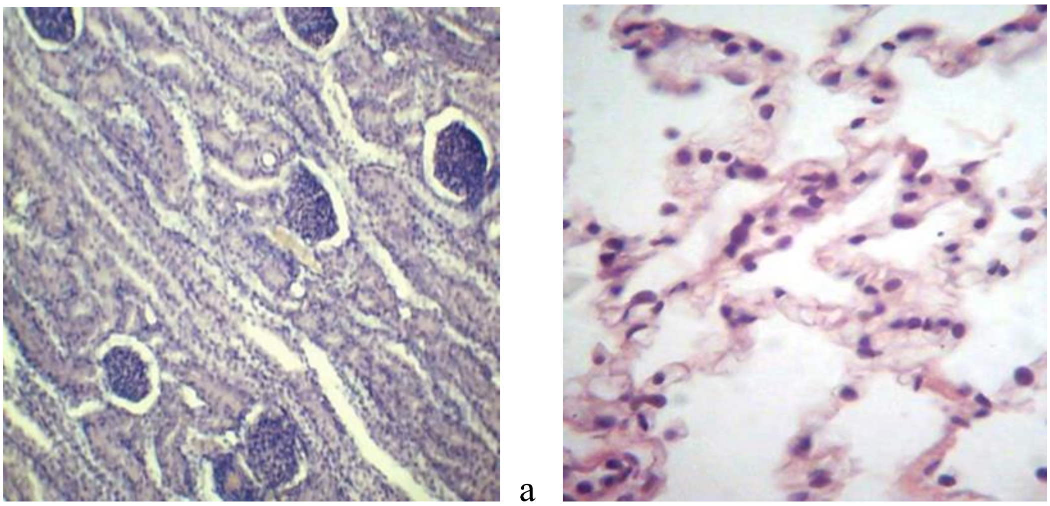

а б

Сүрөт 3.1.5-3.1.6. Микропрепараттар. Эксперименттик топ. **Бөйрөктүн түзүлүшүнүн фрагменти (а)** - гломерулаларда толуктуу кан толтурулган, бүтүндөй Шумлянский-Боулинг көңдөйүн ээлебеген, бүйрөлгөн жана түз түтүкчөлөрүндө өзгөрүүлөр жок, дистрофия белгилери болгон эмес. **Өпкөнүн фрагменти (б)** - капиллярларда жана жука альвеолярдык бөлгүчтөрдө, шишик жана сезгенүү белгилери жок. Альвеолалардык аралыкта тутумдаштыргыч ткандарында тегерек ядролору бар клеткалык элементтеринде өзгөрүүлөр жок.

Таблица 3.1.2. - Каражаттын өнөкөт уулуулугун аныктоо үчүн лабораториялык келемиштердин жалпы кан анализинин натыйжалары

көрсөткүчтөр n=24	1 жума M±m	2 жума M±m	3 жума M±m	4 жума M±m	P_{14}
Эритроциты $X10^{12}$ / л, (RBC)	7,39±0,08	7,40±0,06	7,42±0,07	7,45±0,06	>0,05
Лейкоциты $x10^9$ / л, (WBC)	7,02±0,18	6,98±0,17	7,01±0,17	7,02±0,15	>0,05
Тромбоциты $x10^9$ л, (PLT)	533,7±5,85	535,7±5,64	535,0±5,64	534,9±5,72	<0,05
Гемоглобин, г/дл (HGB)	11,43±0,20	12,08±0,18	12,16±1,19	12,32±0,20	<0,05

Эскертүү: P_{14} >0,05 – гематологиялык көрсөткүчтөр

Каражаттын өнөкөт уулуулугун аныктоодо жалпы кан анализинин жыйынтыгы физиологиялык нормаларга туура келген (табл. 3.1.2.). Лабораториялык келемиштер изилдөө бою көзөмөлгө алынган. Тамак-аш жана суу керектөөлөрү нормалдуу чегинде болгон, ууленуунун белгилери байкалган эмес. Изилденген каражаттын ууленуунун таасиринен жаныбарлардын өлүмү катталган эмес. Ички органдарды кароо учурунда канга толуу, кан куюлуу же жара пайда болуу белгилери аныкталган жок.

3.2. «Витар» стоматологиялык каражатынын аллергия жана жергиликтүү дүүлүктүрүүчү таасирин изилдөөнүн жыйынтыктары

Лабораториялык келемиштердин ооз көңдөйүнүн былжырлуу катмарын 1 ай бою изилденген каражат менен күн сайын нымдоо менен төмөнкүдөй жыйынтыктар алынды.

Келемиштердин ооз көңдөйүнүн былжырлуу катмары ар кандай түрдөгү дүүлүгүүлөргө жогору туруктуулугу жана калыбына келүү жөндөмдүүлүгүнүн күчтүүлүгү менен айырмалангандыктан, нымдоо 30 күн бою жүргүзүлгөн. Келемиштердин жүрүм-турум өзгөрүүлөрүн талдоодо, кээ бир учурларда вегетативдик активдүүлүктүн жогорулашы байкалды, «катып калуу» көрүнүштөрү, өзүн тазалоонун жогорулашы жана 5–15 мүнөт аралыгында көнүмүш активдүүлүктүн калыбына келиши байкалган. Дем алуу эркин болгон, көздөн жаш агуу, чүчкүрүү жана аллергияга мүнөздүү башка белгилер байкалган жок.

Лабораториялык келемиштердин ооз көңдөйүнүн былжырлуу катмарын 1 ай бою изилденген каражат менен күн сайын нымдоо менен төмөнкүдөй жыйынтыктар алынды.

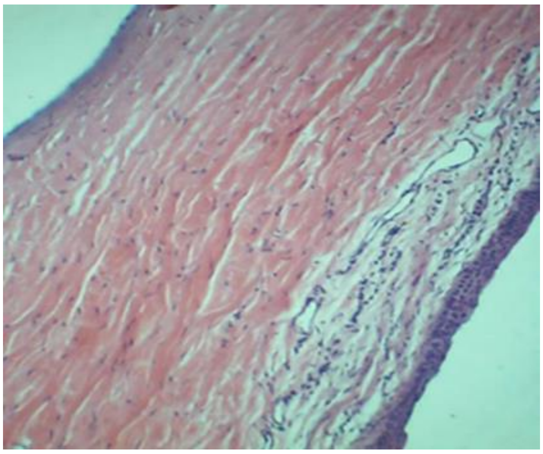
а
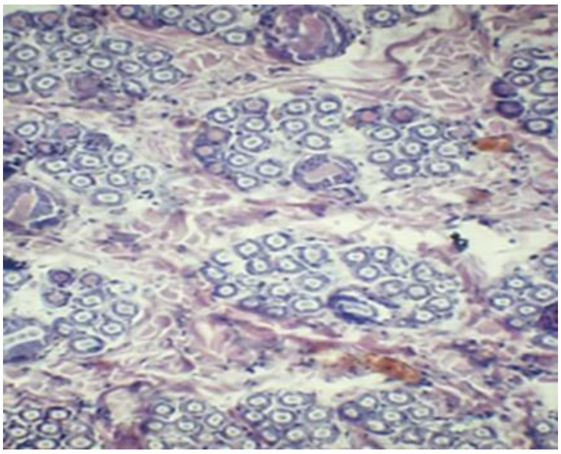
б

Сүрөт 3.2.1.-3.2.2. Микропрепараттар. Эксперименттик топ. **Деснанын четки болүгүнүн былжыр катмарынын түзүлүшүнүн фрагменти (а):** былжыр катмарынын астында шишиктер жана инфильтраттар аныкталган жок. **Чоң шилекей бездеринин түзүлүшүнүн фрагменти (б):** эозинофилдер байкалган эмес. Изилдөө мөөнөтү-30 сутка. Гематоксилин жана эозин менен боёлгон. Чон. х 80.

Лабораториялык келемиштердин деснанын четки болугүнүн изилденип жаткан каражат менен нымдоо натыйжасында, кан айлануу жана клеткалык элементтердин өзгөрүүлөрү аныкталган эмес.

Ошентип, сунушталган концентрациядагы каражат менен ооз көңдөйүнүн былжырлуу катмары нымдоодо аллергиялык жана жергиликтүү дүүлүгүүчү таасир жаратпайт экендигин көрсөткөн, бул кан курамынын анализдери, тиш эттеринин жана шилекей бездеринин микропрепараттары менен тастыкталган (сүр. 3.2.1, 3.2.2; табл. 3.2.1). Тиш эттеринин чет жакасынын көңдөйүнүн былжырлуу катмарына 1 ай бою каражат менен нымдоо жүргүзүлгөндө, чоң шилекей бездеринин фрагменттери өзгөрүүсүз түзүлүштөрү сакталган. Негизги шилекей бездеринин түзүлүшү эч кандай өзгөрүүлөр болгон жок, алар: үч катмарлуу капсуладан, тутумдаштыргыч фиброздуу стромадан, ар түрдүү калибрдеги чоң шилекей бездеринин түтүкчөлөрүнөн, паренхиманын ацинустары тегерек формада болуп, ядро менен коштолгон жана миоэпителиоциттер менен курчалган. Патологиялык өзгөрүүлөр байкалган эмес.

Таблица 3.2.1. – Лабораториялык келемищтердин тиш эттеринин чет жакасынын көңдөйүнүн былжырлуу катмарына 1 ай ичинде «Витар» стоматологиялык каражатын нымдоодон алынган гематологиялык көрсөткүчтөр

көрсөткүчтөр n=8	Норма	Контр. тобу	10-куну	20-куну	30-куну
Гемоглобин, г/дл (HGB)	12,0-15,0	12,4 ±1,24	12,6±1,25	13,6±1,24	12,7±1,25
Гематокрит (HCT %)	36,0-46,0	38,0±1,21	38,0±1,42	38,0±1,11	38,0±1,15
Эритроциты $x10^{12}$/л, (RBC)	5,6-7,9	7,33±0,80	7,39±0,61	7,40±0,40	7,71±0,71
Лейкоциты $x10^{9}$/л, (WBC)	7-14,0	10,5±1,51	13,2±1,65	11,7±2,04	13,3±2,35
Нейтрофилы палочкоядерные (NEUT %)	1-4	1,5±1,41	1,4±1,55	1,7±1,94	1,6±2,25
Нейтрофилы сегментоядерные (NEUT %)	20-35	31,3±0,34	29±0,48	27±0,87	26±1,18
Эозинофилы (EOS %)	1-5	1,5±1,16	1,7±2,19	1,6±1,89	1,8±1,92
Моноциты (MON %)	1-5	1,6±1,73	1,8±0,75	1,7±0,24	1,9±0,48
Лимфоциты (LYM %)	55-75	73,8±1,38	63,9±0,17	67,6±1,29	65,2±1,36
Тромбоциты $x10^{9}$л, (PLT)	450-900	457,0±0,13	461±1,29	467,5±0,27	469,0±0,27

Эскертүү – $p < 0,05$

Изилденип жаткан каражат менен тиш эттеринин бетин нымдагандан кийин, 10-, 20- жана 30-суткада келемиштердин гематологиялык көрсөткүчтөрү физиологиялык норманын чегинде калган (таблица 3.2.1.). Эксперименттик топтогу келемиштердин жон терисине марля тампондорду чаптагандан кийин эч кандай өзгөрүүлөр байкалган жок. Лабораториялык келемиштердин куйругун 7 күн бою суюлтулбаган изилденип жаткан каражат менен нымдагандан кийин, теринин бетинде эч кандай өзгөрүү болгон эмес. Келемиштердин терисин объективдүү кароодо тери баалоо шкаласы боюнча тырмалуу, гиперемия, шишик жана жаралардын белгилери 0 баллды түздү. Алынган жыйынтыктар изилденип жаткан каражаттын жергиликтүү дүүлүгүүчү касиеттерге ээ эместигин тастыктады.

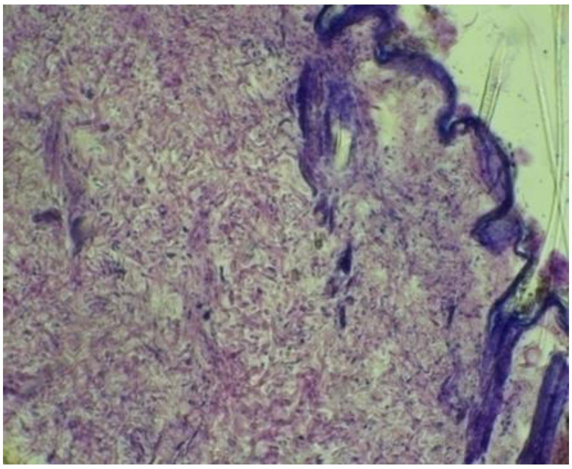

Сүрөт 3.2.3. Микропрепарат. Эксперименттик топ. Изилденген каражат менен апликация жасалган теринин бетинин фрагменти кадимки көп катмарлуу эпителийди түзөт. Дермада шишик жана эозинофилдик инфильтрация белгилери жок. Изилдөө мөөнөтү - 30 күн. Гематоксилин жана эозин менен боёлгон. Чон. х80.

Эксперименттик түрдө тиштин эттеринин чет жакасынын былжыр катмарына бир жолку жана көп жолку нымдоо колдонууда, ошондой эле арка жана куйрук терисине апликация жасоонун натыйжасында лабораториялык келемиштердин жалпы абалында, гематологиялык көрсөткүчтөрүндө жана гистологиялык түзүлүшүндө өзгөрүүлөр байкалган эмес.

3.3. «Кирславин» стоматологиялык эликсирине салыштырмалуу «Витар» стоматологиялык каражатты колдонуу менен пародонтиттин эксперименталдык моделдөөсүнүн натыйжалары

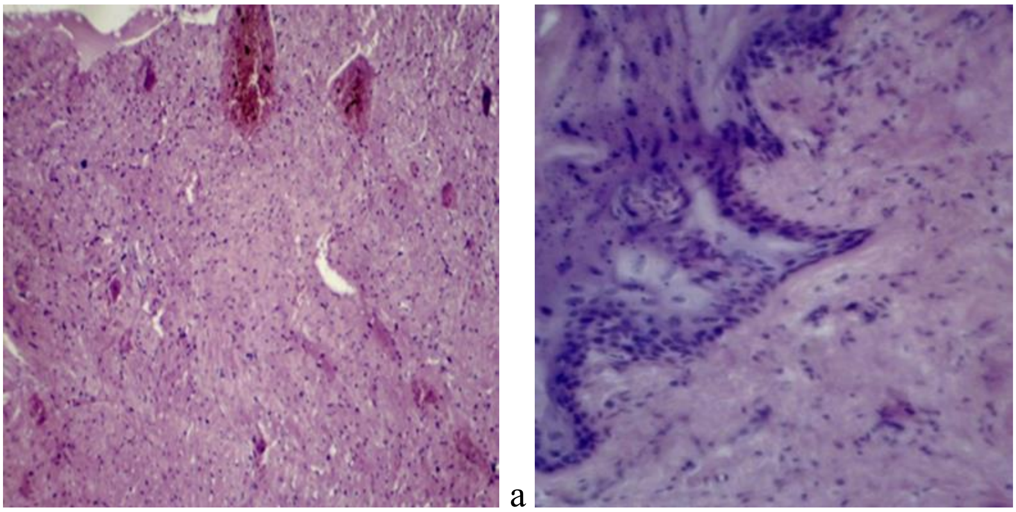

а б

Сүрөт 3.3.1-3.3.2. Микропрепараттар. Эксперименттик топ. **Лигатуралар орнотулгандан бир күндөн кийин (а),** тиш эттеринин чет жакасынын былжыр катмарынын эпителийинин астында аз сандагы кан куюлмалар жана тиш чөнтөктөрүндө лимфолейкоцитардык инфильтрация байкалган. Эпителийдин үстүнкү бетинде жука фибрин пленкалары аныкталган. **14 күнү тиш эттеринин көп катмарлуу жалпак эпителийинде гиперплазия жана дистрофия белгилери (б)** менен катмарлардын калыңдыгынын тең эмес өзгөрүүлөрү жана эпителийдин тереңдикке карай өсүш түзүлүштөрү байкалган. Тиштин чөнтөктөрүндө эпителий дистрофиясы жана ткандык детриттердин пайда болушу байкалган. Бактериоскопия ыкмасы менен кокк жана таякчалар аныкталган. Гематоксилин жана эозин менен боёлгон. Чон. а – 56 эсе, б – 80 эсе.

Лигатуралар алынгандан кийин 10 күн өтсө да, тиш эттеринде байкалган түзүлүштүк өзгөрүүлөр толук жоголгон эмес, бирок бир аз азайган. Изилденип жаткан каражат колдонулган топто тиш эттеринин эпителийи 10 күн ичинде толугу менен калыбына келген, ал эми липиддик перекистин кычкылданышынын көрсөткүчтөрү интакттуу чычкандардагы деңгээлге чейин калыптанган ($p > 0,05$).

Таблица 3.3.2 - «Витар» стоматологиялык каражаты жана «Кирславин» тиш эликсири менен эксперименталдык пародонтитти дарылоодо ПОЛ көрсөткүчтөрүнүн салыштырмасы

Группалар	Жалпы липидтер (ед. опт. плотн)	Гидроперекисттер (ед. опт. плотн)	Кычкылдануу индекси
Гр. №1, таза группа (8 лаб. келем.), кийлигишүү болгон эмес	1,21±0,03	0,83±0,03	0,69±0,02
Гр. №2, лигатура коюлган кийин 2-күнү изилдөө	1,22±0,03	1,13±0,03	0,93±0,02
Гр. №3, лигатура коюлгандан кийин 14 кун.	0,95±0,03*	1,18±0,03*	1,24±0,03*

изилдөө			
Гр. №4, 14 күн., изилд. лиг. + 10 күн. текшерүү	1,07±0,04 *	0,85±0,03	0,80±0,04 *
Гр. №5, 14 күн. лигат., 10 күндүн ичинде «Витар» кар. менен нымдоо	1,16±0,03 **,***	0,75±0,03**,***	0,65±0,03**,***
Гр. №6, 14 күн лиг., + 10 күндүн ичинде «Кирславин» эликс. менен нымдоо	1,23±0,04**,***	0,72±0,02**,***	0,59±0,02**,***

Примечание: * - 1-топ менен салыштырганда айырмачылыктын критерийи р <0,05
** -3-топ менен салыштырганда айырмачылыктын критерийи р <0,05
*** - 4-топ менен салыштырганда айырмачылыктын критерийи р <0,05

«Витар» стоматологиялык каражаты жана стоматологиялык практикада натыйжалуу колдонулуп келген «Кирславин» тиш эликсири менен липиддердин пероксиддик кычкылданышын көрсөткүчтөрүнүн салыштырма баасы жүргүзүлгөндө, алардын ортосунда олуттуу айырмачылыктар аныкталган эмес. Келемиштердин шилекейинин биохимиялык изилдөөлөрү эксперименталдык пародонтит моделинде 2 жана 14 суткада гидроперекистин жана кычкылдануу индексинин жогорулашын көрсөттү (табл. 3.3.2). Жалпы липиддердин оптикалык тыгыздыгы 14 күнү ишенимдүү түрдө төмөндөп, ал эми гидроперекистердин оптикалык тыгыздыгы жогорулаган. Лигатуралар алынгандан кийин липиддердин пероксиддик кычкылданышынын көрсөткүчтөрү азайганы менен, жалпы липиддер жана кычкылдануу көрсөткүчүнүн мааниси интакттуу чычкандарга салыштырмалуу ишенимдүү айырмаланган. Стоматологиялык «Витар» каражатынын касиеттерин «Кирславин» тиш эликсири менен салыштырууга болот, ал антиоксиданттык таасирге ээ жана пародонт ооруларын дарылоодо ооз көңдөйүнүн микрофлорасын бузуу коркунучу жок узак убакыт колдонууга ылайыктуу.

Глава 3.4. Стоматологиялык «Витар» каражатын «ыктыярдуу» бейтаптар арасында клиникалык апробациялоонун жыйынтыктары

Изилдөө топторуна киргизүүнүн негизги критерийи тиш бүйлөсүнөн тазалоодо кан агуу, индекстик көрсөткүчтөр 1-, 7- жана 15 күндөрү аныкталган.

Клиникалык апробацияга чейин байкоо пародонт ооруларынын топторунда, ооз көңдөйүнө кам көрүүнүн маанилүүлүгү боюнча түшүндүрүү иштери жүргүзүлгөн. Тиш тазалоодо байкалган кан агуу пародонт ткандарына доо кетүүнүн негизги белгилеринин бири болуп саналат жана бул да тиштин жоготуусуна алып келиши мүмкүн, катуу ткандардын жабыркашы сыяктуу эле деп түшүндүрүлгөн.

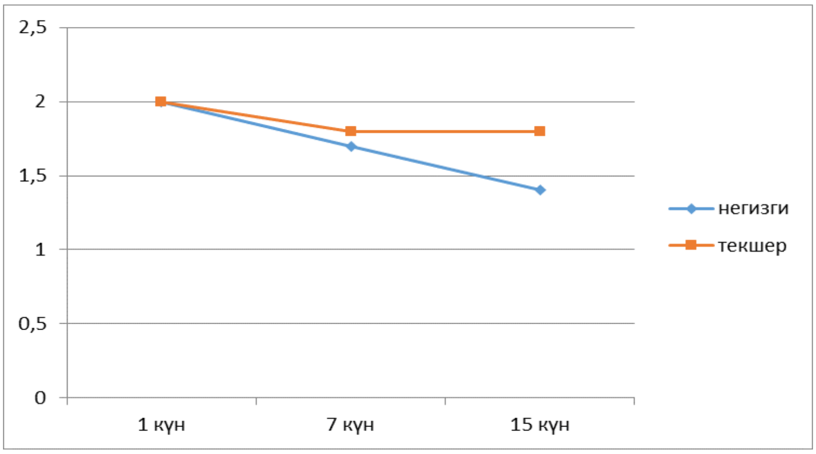

Сүрөт 3.4.1. Л.В. Фёдорованын модификацияланган гигиениялык индексинин көрсөткүчтөрү

Негизги топто гигиениялык индексинин көрсөткүчтөрүнүн салыштырма пайыздык өзгөрүүлөрү төмөнкүдөй болгон: баштапкы көрсөткүч 2,0±0,09; 7 күнү 1,7±0,10, мында 15 % жакшырганын көрсөтөт, 15 күнү 1,4±0,12, бул баштапкы көрсөткүчтөргө салыштырмалуу 30% жакшырганын билдирет ($p < 0,05$). Текшерүүчү топто гигиениялык индекстин баштапкы денгээли (2,0±0,09) болгон, 7 күнү бул көрсөткүчтөр (1,8±0,06) чейин төмөндөп, 10 % жакшыргын, бул ($p < 0,05$) маани денгээлинде статистикалык жактан ишенимдүү деп табылды. Көрсөткүчтөр 15 күнү мурдагы деңгээлде сакталып калган (сүр. 3.4.1.).

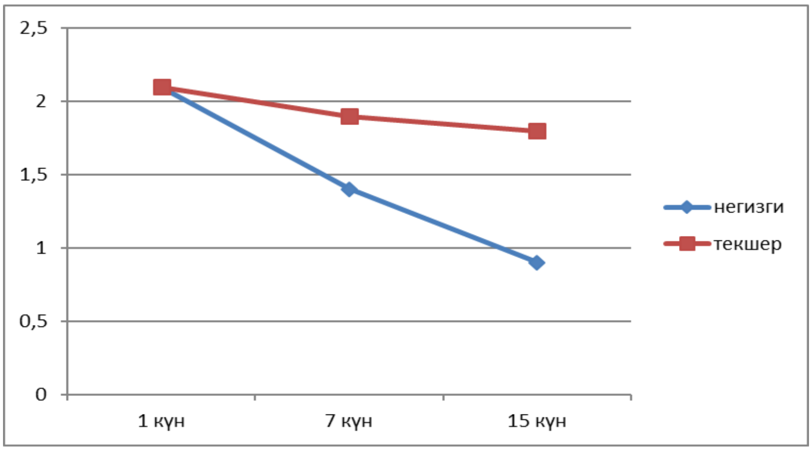

Сүрөт 3.4.2. Шиллер-Писарев сыноосунун көрсөткүчтөрү

Негизги топто Шиллер-Писаревтин сандык сыноосунун көрсөткүчтөрү баштапкы денгээлде (2,1±0,09) болуп, 7 күнү (1,4±0,13) чейин төмөндөп, 33,3% жакшырган, ал эми 15 күнү (0,9±0,09) денгээлине жетип, баштапкы көрсөткүчтөргө салыштырмалуу 57,1% жакшырган, өзгөрүүлөр ($p < 0,05$), денгээлинде статистикалык жактан ишенимдүү деп табылды.

Текшерүүчү топто дагы Щиллер-Писаревдин сандык сыноосунун баштапкы көрсөткүчтөрү (2,1±0,09) менен салыштырганда төмөндөө байкалган: 7 күнү көрсөткүчтөр 9,5%, ал эми 15 күнү 14,3% азайган ($p < 0,05$). Бул өзгөрүүлөр негизги топко салыштармылуу азыраак байкалды (сүр. 3.4.2.).

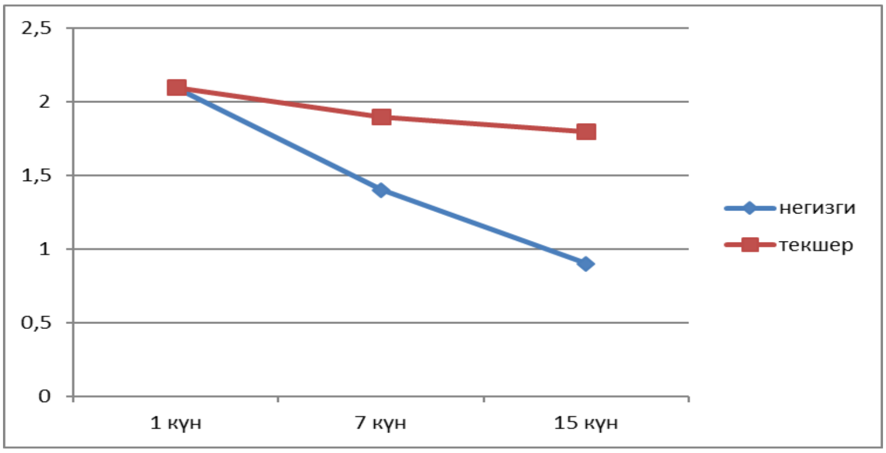

Сүрөт 3.4.3. Мюлеманн-SBI боюнча кан агуу индесинин сандын маанисинин көрсөткүчтөрү

Мюлеманн-SBI кан агуу индексинин көрсөткүчтөрүн салыштармалуу талдоодо негизги топто дарылоонун оң таасири байкалды. Баштапкы денгээл (1,8±0,19) болгон шартта, 7 күнгө карата көрсөткүч (1,4±0,18) чейин төмөндөп, 22,2% жакшырган. 15 күнгө карата көрсөткүч (0,9±0,19) түзүп, баштапкы маалыматтарга салыштырмалуу 50 % жакшырган. Бул өзгөрүүлөр (p <0,05) маанилүүлүк деңгээлинде статистикалык жактан ишенимдүү деп табылды.

Текшерүүчү топто орточо баштапкы көрсөткүч (1,8±0,09) болгон, 7 күнү бул көрсөткүч (1,7±0,15) болуп, 5,56% төмөндөгө жетишилген, 15 күнгө карата индекс (1,6±0,14) түзүп, баштапкы көрсөткүчтөргө салыштырмалуу 11,11% төмөндөгө жеткен. Текшерүүчү топто байкалган он динамика күнүмдүк мотивацияланган гигиеналык кам көрүү менен шартталган. Алынган маалыматтарга таянуу менен, негизги топто жүргүзүлгөн дарылоо иш-чаралар Мюлеманн-SBI индексинин өзгөрүүлөрүнө кыйла тийиштүү таасирин тийгизгендигин жана статистикалык жактан ишенимдүү деңгээлде натыйжалуу болгондугун белгилөөгө болот (сүр. 3.4.3.).

Жыйынтык

1.Пародонттун өнөкөт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоо курамында колдонуу үчүн иштелип чыккан «Витар» стоматологиялык каражаты боюнча эксперименттик изилдөөлөр жүргүзүлдү.

2.Жүргүзүлгөн эксперименттик изилдөөлөрдүн жыйынтыгында, каражаттын уулуулугу, аллергиялык жана жергиликтүү дүүлүктүрүүчү таасири жок экендиги ишенимдүү түрдө аныкталды. Өнөкөт пародонтиттин эксперименттик моделинде 14 күнү гистологиялык изилдөлөрдө жана шилекейдеги липиддик пероксидация процессинин (ПОЛ) активдешүү белгилери байкалган. Стоматологиялык «Витар» каражатын 10 күн колдонулгандан кийин ПОЛ көрсөткүчтөрү толук калыбына келип, таза жаныбарладын деңгээлине жеткен. Төртүнчү топтогу табигый түрүндө айыккан жаныбарлардын көрсөткүчтөрүнөн ишенимдүү айырмаланган. Эксперименттик моделдердин натыйжаларына ылайык, иштелип чыккан каражаттын дарылык таасири «Кирславин» тиш эликсири менен салыштырмалуу деңгээлде экени аныеталды.

3.Клиникалык апробациянын негизинде ыктыярчы бейтаптардын катышуусунда каражаттын керектүү кошулмасы жана клиникалык жактан жакшы көтөрүмдүүлүгү аныкталды. Алынган жыйынтыктар «Витар» каражатын келечекте кеңири клиникалык топтордо терендетилген изилдөөгө сунуш кылууга негиз берет.

Практикалык сунущтар

Стоматологиялык «Витар» каражаты ооз көңдөйүнүн былжыр челин чайкоо жана нымдоо үчүн колдонулат. Каражатты колдонуу сунуштары колдонмо боюнча көрсөтүлгөн суюлтмада жүргүзүлүп, колдонуу мөөнөтү сезгенүү процесстеринин оордугуна жараша аныкталат. Пародонттун сезгенүү ооруларынын калыбына келтирүүчү дарылоонун курамында бул каражат сезгенүүгө каршы жана антиоксиданттык касиеттери бар катары колдонулушу мүмкүн. Каражаттын терс таасирлери жок, сейрек учурларда гана аллергиялык реакциалар же жекече көтөрө албоо болушу ыктымал. Баасы жеткиликтүү болуп саналат, анткени курамында жергиликтүү жаратылыщ байлыктары колдонулган, ошондуктан экономикалык жактан пайдалуу болуп эсептелинет.

Диссертациянын темасы боюнча басылып чыккан илимий эмгектердин тизмеси

1. Субанова, А.А. Пародонт эпидемиологиясынын жана патогенезинин өзгөчөлүктөрү (илимий макала) [Текст] / Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин кабарчысы. – Бишкек, 2015. – Т.15. – № 7. – Б. 152-155; – [Электрондук ресурс]. – Режим доступа URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_24306160_60012185.pdf

2. Субанова, А.А. Стоматологиядагы фитотерапия [Текст] / А.А. Субанова // Б.Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университенин кабарчысы. – 2016. – Т. 16. - № 3. – Б. 190-194. – [Электрондук ресурс]. – Режим доступа URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_26083150_54181191.pdf

3.Субанова, А.А. Стоматологиялык «Витар» каражатынын пародонтит моделинде келемиштердин шилекейиндеги кычкылдануу процессине жана тиш этинин түзүлүшүнө тийгизген таасири [Текст] / А.А. Субанова, Г.В. Белов// Илим жана билим берүүмкабарчысы. – 2016. - № 9 (21). – Б. 67-91. – [Электрондук ресурс].
– Режим доступа URL:
https://www.elibrary.ru/download/elibrary_26620384_86919076.pdf

4.Субанова, А.А.Бишкек шаарынын жаш, орто жана улгайган жаштагы тургундарынын тиш-жаак системасы менен байланыштуу процесстерин МКФ домендери аркылуу баалоо [Текст] / Г.В. Белов, Т.С. Сеитов // V Эл аралык илимий-практикалык конференциянын «Табигый илимдер жана медицина: теория жана практика» материалдары. – Новосибирск, 2018. - № 5 (3). – Б. 29-38. – [Электрондук ресурс]. – Режим доступа URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_36561577_43031442.pdf

5.Субанова, А.А. Жаш жана орто курактагы бейтаптардын пародонттун сезгенүү ооруларын дарылоодо DENOVA Oral BIO-Complex препаратынын натыйжалуугун МКФ позициясы менен баалоо [Текст] / А.А. Субанова, Г.В.

Белов, Г.М. Хавин // Znanstvena misel journal. – 2018. – № 23. – Б.38-41. – [Электрондук ресурс]. – Режим доступа URL:
https://www.elibrary.ru/download/elibrary_36476302_57776467.pdf
6.Пародонттун сезгенүү ооруларын дарылоодо табигый антиоксиданттарды колдонуу [Текст] / А.А. Субанова, Г.В. Белов, И.Б. Сулайманов, Д.Д. Смайылкулов // Кыргызстандын саламаттык сактоо илимий-практикалык журналы. - 2021. - № 1. – Б.47-53. – [Электрондук ресурс]. – Режим доступа URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_45796337_61040780.pdf
7.DENOVA Oral BIO- Complex каражатын пародонттун сезгенүү ооруларынын комплекстүү дарылоодо жана алдын алууда колдонуу [Текст] / А.А. Субанова, Г.В. Белов, Г.М. Хавин, Н.Т. Карашева // Кыргыз Республикасындагы илимий изилдөөлөр электрондук журналы. - 2022. - №2 (2-бөлүк). – Б. 88-96. – [Электрондук ресурс]. – Режим доступа URL:
https://www.elibrary.ru/download/elibrary_49930416_56112038.pdf
8.Субанова, А.А. Пародонт ткандарынын рецессивдик жоготуусун комплекстүү дарылоо үчүн заманбап дары-дармек каражаттары [Текст] / А.А. Субанова, И.Б. Сулайманов // И.К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын кабарчысы. – 2021. – № 1. – Б.101-114. – [Электрондук ресурс]. – Режим доступа URL:
https://www.elibrary.ru/download/elibrary_48228974_96133859.pdf
9.Пат. № 1796 Кыргызская Республика, МПК A61K 7/16 (2015.01). «Витар» стоматологиялык каражаты [Текст] / А.А. Субанова, Г.В. Белов, Е.П. Зотов, Т.У. Супатаева. Субанова А.А. – № 20150033.1; бер. 18.03.2015; жарыяланган 30.11.2015, Бюл. № 11 (199). – 8 б.: ил. – [Электрондук ресурс]. – Режим доступа URL:
https://drive.google.com/file/d/1aGMlQuYHJh8qntdeA4Scb3YNpIn3u5qs/view
10.Пат. № 2050 Кыргызская Республика МПК A617/16 (2018.01). «Артокан» стоматологиялык каражаты. [Текст] /А.А. Субанова. – № 20170111.1; бер. 17.10.2017; жарыяланган 28.04.2018, Бюл. № 5 (229). – 10-11 б.: ил. – [Электрондук ресурс]. – Режим доступа URL: https://drive.google.com/file/d/1CwYX3dqkKye2SgckBjp_qF7xFa49haxS/view
11.Пат. № 2074 Кыргызская Республика, A61K 35/644 (2018.01). «Пропакан» стоматологиялык каражаты. [Текст] /А.А. Субанова. - № 20170125.1; бер. 15.11.2017; жарыяланган 31.07.2018, Бюл. № 7 (231). – 7, 8 б.: ил. – [Электрондук ресурс]. – Режим доступа URL: https://drive.google.com/file/d/13C5b9YggrPjNqMw_C-fZwrlI70ibHKMO/view
12.Пат. № 2207 Кыргызская Республика, МПК A61N 5/067 (2020.01), A61P 1/02 (2020.01). Өнөкөт пародонтитти дарылоо ыкмасы [Текст] / [А.А. Субанова, Г.В. Белов, Т.У. Супатаева ж.б.]. Субанова А.А. – № 20190080.1; бер.15.11.2019; жарыяланган 31.07.2020, Бюл. № 7 (225). – 6 б.: ил. То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: http://patent.gov.kg/wp-content/uploads/2023/06/IM-72020.pdf
13.Субанова, А.А. «Витар» жана «Кирславин» стоматологиялык каражаттарынын пародонтит моделинде келемиштердин шилекейиндеги кычкылдануу процессине

жана тиш этинин түзүлүшүнө тийгизген салыштырма натыйжалуулугу [Текст] / А.А. Субанова, Г.В. Белов, Д.Д. Смайылкулов // Билим берүү жана илимди өнүктүрүү боюнча инновациялык борбор. V Эл аралык илимий-практикалык конференция. 11.03.2018. – Екатеринбург. - № 5 жыйнак. – Б. 76-78. То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: https://izron.ru/articles/aktualnye-voprosy-sovremennoy-meditsiny-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam-mezhdunarodnoy-nauchno-pr/sektsiya-37-stomatologiya-spetsialnost-14-01-14/sravnitelnyy-effekt-stomatologicheskikh-sredstv-vitar-i-kirslavin-na-perekisnoe-okislenie-slyuny-i-s/

Субанова Азира Азисовнанын «Пародонт ооруларын дарылоо үчүн табигый антиоксиданттарды колдонуунун клиникалык жана эксперименталдык негиздемеси» деген темадагы 14.03.11 – калыбына келтирүүчү медицина, спорттук медицина, курортология жана физиотерапия адистиги боюнча медицина илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: пародонт, табигый дары каражаттары**,** антиоксиданттар, МКФ.

Изилдөө объектиси: ак лабораториялык келемиштер, изилдөөгө катышууга макулдугу менен бейтап "ыктыярчылар".

Изилдөөнүн предмети: пародонттун ткандары.

Изилдөөнүн максаты: Кыргызстандын табигый дарылык касиетке ээ байлыктарынын негизинде стоматологиялык каражатты иштеп чыгуу, эксперименталдык жана клиникалык сыноолорду жүргүзүү.

Изилдөө ыкмалары: бейтаптардын пародонталдык индекстерди аныктоо, лабораториялык ак келемиштердин ички органдарынын патоморфологиялык, эксперименттеги гистологиялык, кандарынын жана шилекейинин биохимиялык өзгөрүүлөрүн изилдөө.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы: Кыргызстандын жаратылыштык дары-дармек ресурстарынын негизинде жаны стоматологиялык «Витар» каражаты иштелип чыгып, патенттелди. Жүргүзүлгөн доклиникалык изилдөөлөр бул каражаттын уулуу, аллергия чакыруучу жана жергиликтүү дүүлүктүрүүчү таасирлерге ээ эместигин, ошондойле эле ак лабораториялык келемиштердин өнөкөт пародонтит моделинде дарылык таасири бар экенин ишенимдүү далилдеди. Иштелип чыккан «Витар» стоматологиялык каражатынын дарылык касиеттери өз таасири боюнча «Кирславин» тиш эликсири менен салыштырмалуу деңгээлде. Клиникалык апробация каражаттын
сезгенүүгө каршы касиетке ээ экенин жана ыктыярчы байлыктарда индекс көрсөткүчтөрүнүн олуттуу жакшырганын ишенимдүү түрдө тастыктады.

Колдонуу боюнча сунуштар: Эксперименттик коопсуздугу жана дарылык натыйжалуугу аныкталгандан кийин, патентке болгон ээлик укугу

акысыз негизде Бишкек шаарындагы «Арония-Фрам» ЖЧК өнөр жайлык өндүрүш үчүн

өткөрүлүп берилген. Бул иш-аракет клиникалык изилдөөлөрдү ар түрдүү бейтаптар тобунда өткөрүү жана иштелип чыккан стоматологиялык каражаты Мамлекеттик каттоо максатында ишке ашырылган. Мындай кадам улуттук өндүрүштөгү стоматологиялык каражаттардын арсеналын кеңейтүүгө багытталган.

Колдонуу чөйрөсү: калыбына келтирүүчү медицина.

РЕЗЮМЕ

диссертации Субановой Азиры Азисовны на тему «Клинико-экспериментальное обоснование применения антиоксидантов природного происхождения при лечении заболеваний тканей пародонта», представленной на соискание ученой степени кандидата медицинских наук по специальностям: 14.03.11-восстановительная медицина, спортивная медицина, лечебная физкультура, курортология и физиотерапия

Ключевые слова: пародонт, природные лечебные средства, антиоксиданты.

Объект исследования: белые беспородные лабораторные крысы, пациенты «добровольцы» с информированным согласием для участия в исследовании.

Предмет исследования: ткани пародонта.

Цель работы: провести экспериментальные исследования и клиническую апробацию разработанного стоматологического средства на основе природных лечебных ресурсов Кыргызстана.

Методы исследования: использование пародонтальных индексов, патоморфологическое исследование внутренних органов, состава крови, гистологическое исследование в эксперименте, биохимические исследования слюны лабораторных крыс.

Полученные результаты и их новизна: разработано и запатентовано новое стоматологическое средство «Витар» на основе природных лечебных ресурсов Кыргызстана. Проведенные доклинические исследования достоверно показали отсутствие токсических, аллергических и местно-раздражающих свойств и наличие лечебного эффекта при моделировании хронической формы пародонтита у белых лабораторных крыс. Лечебные свойства разработанного стоматологического средства «Витар» по выраженности сопоставимы с зубным эликсиром «Кирславин». Клиническая апробация достоверно показала противовоспалительные свойства со значительным улучшением индексных показателей у пациентов «добровольцев».

Рекомендации по использованию: после установления экспериментальной безопасности и лечебной эффективности правообладание патентом на безвозмездной основе передана промышленному производству ОсОО «Арония-Фарм» г. Бишкек., для клинических исследований в многочисленных группах и регистрации запатентованного стоматологического

средства «Витар» в целях увеличения арсенала стоматологических средств местного производства.

Область применения: восстановительная медицина.

SUMMARY

dissertation of Subanova Azira Azizovna on the topic "Clinical and experimental substantiation of the use of antioxidants of natural origin in the treatment of periodontal tissue diseases", submitted for the degree of candidate of medical sciences in the specialties: 14.03.11 - restorative medicine, sports medicine, therapeutic exercise, balneology and physiotherapy

Key words: periodontal, natural remedies, antioxidants.

Object of study: white mongrel laboratory rats, patients "volunteers" with informed consent to participate in the study.

Subject of study: periodontal tissues.

The aim of the work: to conduct experimental research and clinical testing of the developed dental product based on the natural healing resources of Kyrgyzstan.

Research methods: use of periodontal indices, pathomorphological examination of internal organs, blood composition, histological examination in an experiment, biochemical studies of the saliva of laboratory rats.

The results obtained and their novelty: a new dental product "Vitar" was developed and patented based on the natural healing resources of Kyrgyzstan. The conducted preclinical studies reliably showed the absence of toxic, allergic and locally irritating properties and the presence of a therapeutic effect when modeling the chronic form of periodontitis in white laboratory rats. The therapeutic properties of the developed dental product "Vitar" are comparable in severity to the dental elixir "Kirslavin". Clinical testing reliably showed anti-inflammatory properties with a significant improvement in index indicators in "volunteer" patients.

Recommendations for use: After establishing experimental safety and therapeutic efficacy, the patent rights were transferred free of charge to the industrial production of Aronia-Pharm LLC in Bishkek for clinical trials in numerous groups and registration of the patented dental product Vitar in order to increase the arsenal of locally produced dental products.

Scope: restorative medicine.

Формат бумаги 60 х 90/16. Объем 1,5 п. л.
Бумага офсетная. Тираж 50 экз.
Отпечатано в ОсОО «Соф Басмасы»
720020, г. Бишкек, ул. Ахунбаева, 92